

Sonja Lyyra & Petra Parvinen

**TURVALLISUUSKASVATUSSUUNNITELMA
LAPSEN SUOJAAMISEKSI KIUSAAMI-
SELTA, VÄKIVALLALTA JA HÄIRINNÄLTÄ
VARHAISKASVATUKSESSA**

LAB-ammattikorkeakoulu
Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta
Sosionomi
Opinnäytetyö 2021

Tiivistelmä

Sonja Lyyra & Petra Parvinen

Turvallisuuskasvatussuunnitelma lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivalta ja häirinnältä varhaiskasvatuksessa, 35 sivua, 1 liite

LAB-ammattikorkeakoulu

Sosiaali- ja terveysala Lappeenranta

Sosionomikoulutus

Varhaiskasvatuksen opettaja (AMK)

Opinnäytetyö 2021

Lasten ja nuorten syrjäytyminen on jatkuvasti kasvava ongelma. Lapsen ja nuoren syrjäytymistä voidaan ehkäistä puuttamalla mahdolliseen kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään jo varhaiskasvatuksessa. Aikuisen tuen ja läsnäolon avulla lapsi voi rakentaa ja ylläpitää vuorovaikutussuhteitaan vertaisryhmissään. Tasa-vertaiset ja turvalliset ihmissuhteet ehkäisevät pienen lapsen sosiaalista eristäytymistä ja syrjäytymistä. Kiusaaminen, väkivalta ja häirintä ovat vakavia ja ajan-kohtaisia aiheita, joista löytyy runsaasti koulumaailmaa käsitteleviä tutkimuksia. Näistä teemoista tarvittaisiinkin lisää erityisesti varhaiskasvatusta käsittelevää ajankohtaista tutkimustietoa.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli luoda turvallisuuskasvatussuunnitelma, joka on osana päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman omasuunnitelmaa. Turvallisuuskasvatussuunnitelma sisältää keinoja lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta sekä häirinnältä. Turvallisuuskasvatuksen tavoitteena on edistää lasten hyvinvointia sekä turvallisuusosaamista. Tarkoituksena on, että lapsi osaa tehdä toiminnassaan turvallisia ratkaisuja sekä pyytää tarvittaessa aikuiselta apua. Kokosimme opinnäytetyöhömmme tietoa keskeisistä teemoistamme käyttäen apuna kirjallisuutta, tutkimuksia sekä muuta aineistoa.

Opinnäytetyö oli kehittämistehtävä, jonka tarkoituksena oli löytää keinoja varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen ehkäisemiseen. Työn tarkoituksena oli myös lisätä henkilöstön tietoutta ja osaamista puuttua pienten lasten keskuudessa ilmenevään kiusaamiseen, väkivaltaan ja häirintään. Viitekehyksessä avattiin opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä tarkemmin.

Haastattelimme opinnäytetyömme turvallisuuskasvatussuunnitelmaa varten koululaisen päiväkodin kahta työntekijää. Teoriaosuuden ja haastatteluiden välillä oli havaittavissa useita yhdistäviä tekijöitä, joten kirjallisuudesta koottu tieto vahvasti haastatteluista saatua informaatiota. Opinnäytetyön johtopäätöksenä voidaan todeta, että kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaisen työn tulee olla osana päiväkodin arkea, ja koko työyhteisön tulee sitoutua työn suunnitelmalliseen ja johdonmukaiseen toteuttamiseen.

Asiasanat: varhaiskasvatus, kiusaaminen, väkivalta, häirintä, syrjäytyminen, turvallisuuskasvatus

Abstract

Sonja Lyyra & Petra Parvinen

Safety education plan to protect a child from bullying, violence and harassment in the early childhood education, 35 pages, 1 appendice

LAB University of Applied Sciences

Health Care and Social Services Lappeenranta

Degree Programme in Social Services

Teacher of Early Childhood Education

Bachelor's Thesis 2021

Social exclusion of children and youth is continuously growing problem. It can be prevented by interfering with possible bullying, violence and harassment already in the early childhood education. A child can develop and maintain interaction relationships in their peer groups by support and presence of an adult. Equal and safe relationships prevent social isolation and exclusion of a young child. Bullying, violence and harassment are serious and topical issues that can be found in a wealth of research on the school world. More topical research information on these themes is needed, especially on early childhood education.

The aim of this thesis was to create a safety education plan that is a part of the own plan of kindergarten's curriculum for early childhood education and care. The safety education plan includes means to protect a child from bullying, violence and harassment. The aim of safety education is to advance children's wellbeing and safety skills. The purpose is for the child to be able to make safe decisions in his or her activities and to ask the adult for help if necessary. We gathered information of our thesis' main themes using literature, research and other material.

This thesis was a development task aimed at finding ways to prevent bullying in early childhood education. The work also aimed to increase staff awareness and skills to interfere with bullying, harassment and exclusion of young children. The main concepts of the thesis were opened in more detail in the framework.

We interviewed two employees of the Kouvola kindergarten for the safety education plan of our Thesis. There were several unifying factors between the theoretical part and the interviews, so the theoretical information supported the information obtained from the interviews. The conclusion of the thesis is that work against bullying, violence and harassment must be part of the daily life of the kindergarten, and the entire work community must be committed to the planned and consistent implementation of the work.

Key words: early childhood education, bullying, violence, harassment, exclusion, safety education

Sisällys

1	Johdanto.....	4
2	Varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat	5
2.1	Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö.....	5
2.2	Varhaiskasvatussuunnitelmat lapsen hyvinvoinnin tukena	6
3	Kiusaamisen ilmiöiden tunnistaminen varhaiskasvatuksessa.....	8
3.1	Kiusaamisen määrittely varhaiskasvatuksessa	8
3.2	Lasten näkemyksiä kiusaamisesta.....	9
3.3	Kiusaamiseen vaikuttavat tekijät	10
3.4	Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen	12
3.5	Kiusaamistilanteiden roolit	14
4	Turvallinen varhaiskasvatus ja lapsen suojaaminen väkivallalta ja häirinnältä 17	
4.1	Menetelmiä ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen	18
4.2	Lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden riskitekijät	19
5	Opinnäytetyön tarkoitus, toteutus ja kehittämistehtävät	21
6	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus	22
7	Henkilökunnan haastattelut.....	23
8	Pohdinta	25
8.1	Tulokset.....	25
8.2	Jatkotutkimusaiheita	27
	Lähteet	28

Liitteet

Liite 1 Suunnitelma lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä

1 Johdanto

Kiusaaminen, väkivalta, häirintä sekä syrjintä ovat yleisiä ja ajankohtaisia aiheita paitsi koulumaailmassa, myös varhaiskasvatuksessa. Pienten lasten kiusaamista ja väkivaltaa on vuosien aikana tutkittu melko vähän, mutta osa koulukiusaamisen tutkimuksista on sovellettavissa varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (2018) sekä uusi varhaiskasvatuslaki (540/2018) määrittävät, että lasta täytyy suojata kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä.

Opinnäytetyö on kehittämistehtävä ja sen tarkoituksena on luoda päiväkodille keinoja kiusaamisen ehkäisemiseen ja siihen puuttumiseen sekä lisätä henkilöstön tietoutta kiusaamisesta, väkivallasta, häirinnästä ja lasten syrjäytymisestä. Työn tavoitteena on luoda turvallisuuskasvatussuunnitelma osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman omasuunnitelmaa, joka sisältää keinoja lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta sekä häirinnältä. Tämä opinnäytetyö kokoaa yhteen olennaisen tiedon näistä päiväkodissa tapahtuvista negatiivisista ilmiöistä sekä antaa ratkaisumalleja kiusaamisen vastaiselle työlle.

Saimme opinnäytetyömme aiheen toiveena Kouvolan varhaiskasvatukselta. Työ on toteutettu yhteistyössä erään kouvoolalaisen päiväkodin kanssa, ja on yleistettävissä myös muihin päiväkoteihin. Työmme taustalle ja turvallisuuskasvatussuunnitelman kehittämisen tueksi haastattelimme erään kouvoolalaisen päiväkodin 3–5-vuotiaiden lasten ryhmässä työskenteleviä työntekijöitä.

Opinnäytetyön keskeisiä käsitteitä ovat varhaiskasvatuksessa ilmenevä kiusaaminen, väkivalta ja häirintä. Avaamme työssämme myös edellä mainittujen käsitteiden vaikutusta lapsen syrjäytymiseen. Lopuksi avaamme työntekijöiden haastattelut sekä työn tulokset ja johtopäätökset. Kehittämistehtävänä muodostuva turvallisuuskasvatussuunnitelma on tämän opinnäytetyön liitteenä.

2 Varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat

Suomessa jokaisella lapsella on oikeus hyvään ja turvalliseen varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatus on osa Suomen koulutusjärjestelmää ja sen avulla tuetaan lapsen kasvua, kehitystä ja oppimista sekä edistetään tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Varhaiskasvatus on suunnitelmallista ja tavoitteellista pedagogista toimintaa, jossa yhdistyvät lapsen hoito, kasvatus ja opetus. (Opetushallitus 2020a.) Varhaiskasvatusta voidaan järjestää päiväkotitoimintana, perhepäivähoitona tai avoimena varhaiskasvatustoimintana (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020a).

Kasvatuskumppanuuden näkökulma on keskeinen osa varhaiskasvatusta, ja sen avulla tuetaan lapsen kasvua ja kehitystä yhdessä perheen ja päiväkodin kanssa. Kasvatuskumppanuus perustuu kunnioittavaan ja tasavertaiseen yhteistyöhön. (MLL 2019.) Varhaiskasvatuksen ja päivähoidon avulla tuetaan vanhemmuutta sekä perheen hyvinvointia. Vanhemmuuden tukemisen lähtökohtana pidetään vanhemman ja päiväkodin henkilöstön avointa kohtaamista ja dialogista suhdetta. Vanhemmuuden tukeminen voi olla yhteisöllisyyden luomista, lapsen kasvun ja kehityksen tukemista sekä vanhempien ja lapsen yksilöllisiin tarpeisiin vastaamista. (Alatalo 2015.)

2.1 Varhaiskasvatuksen lainsäädäntö

Varhaiskasvatustyötä määrittää keskeisesti varhaiskasvatuslaki, perusopetuslaki sekä lastensuojelulaki (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020b). Uusi varhaiskasvatuslaki (540/2018) tuli voimaan 1.9.2018, ja sen myötä varhaiskasvatuksen laatua vahvistettiin muun muassa nostamalla henkilöstön koulutustasoa sekä korostamalla lapsilähtöisyyttä ja lapsen edun ensisijaisuutta. Uudessa varhaiskasvatuslaissa määritetään varhaiskasvatuksen opettajan, varhaiskasvatuksen sosionomin sekä varhaiskasvatuksen lastenhoitajan kelpoisuusvaatimuksista. (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Uuteen lakiin on myös kirjattu lapsen suojaaminen väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020c.) Uuden varhaiskasvatuslain mukaan lapsen varhaiskasvatusympäristön, toimitilojen sekä toimintavälineiden tulee olla turvallisia ja asianmukaisia (Varhaiskasvatuslaki 540/2018).

Perusopetuslaissa (628/1998) säädetään esiopetuksesta osana varhaiskasvatusta sekä aamu- ja iltapäivätoiminnasta. Perusopetuslaki määrittää myös, että jokaisella opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön. (Perusopetuslaki 628/1998). Lastensuojelulaki (417/2007) määrittää lastensuojelua ja ennaltaehkäisevää lastensuojelua lapsi- ja perhekohtaisesti. Lastensuojelulain tarkoituksena on taata lapselle turvallinen kasvuympäristö sekä fyysinen ja henkinen koskemattomuus. (Lastensuojelulaki 417/2007). Lastensuojelulaissa säädetään myös palvelujen kehittämistä kasvatuksen tueksi. (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020b.)

Varhaiskasvatusta ohjaa varhaiskasvatus-, perusopetus- ja lastensuojelulain lisäksi muut lait ja asetukset. Valtioneuvoston asetus varhaiskasvatuksesta (753/2018) määrittää päiväkodin henkilöstön mitoitus- ja lastenhoitajien kelpoisuutta. Asetus opetustoimen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista (986/1998) määrittää esimerkiksi esiopetusta antavan opettajan kelpoisuusvaatimuksia. Muita työtä ohjaavia säädöksiä on muun muassa laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002). Varhaiskasvatuksen asiakasmaksut ja tuet määräytyvät myös erilaisten säädösten pohjalta. Tällaisia säädöksiä ovat muun muassa laki varhaiskasvatuksen asiakasmaksuista (1503/2016), laki lasten kotihoidon ja yksityisen hoidon tuesta (1128/1996) ja laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä (569/2009). (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020b.)

2.2 Varhaiskasvatussuunnitelmat lapsen hyvinvoinnin tukena

Varhaiskasvatustyötä määrittää varhaiskasvatussuunnitelma. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet on Opetushallituksen antama valtakunnallinen määräys, joka määrittää varhaiskasvatuksen keskeiset tavoitteet ja sisällöt sekä yhteistyön lapsen huoltajan ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välillä. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet ohjaa varhaiskasvatuksen järjestäjiä toteuttamaan, edistämään ja kehittämään laadukasta ja tasavertaista varhaiskasvatusta koko Suomessa. Lisäksi se velvoittaa, että varhaiskasvatusta tulee toteuttaa lapsen hyvinvointia ja turvallisuutta tukevassa ympäristössä. (Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvatuksen järjestäjien tulee laatia varhaiskasvatuksen perusteiden pohjalta paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma, joka koskee myös avointa varhaiskasvatustoimintaa sekä yksityistä päiväkotij- ja perhepäivähoitotoimintaa.

Paikallinen varhaiskasvatussuunnitelma voi tarkentaa valtakunnallisia määräyksiä esimerkiksi kunnalle sopivaksi ottamalla huomioon muun muassa paikalliset erityispiirteet ja pedagogiset painotukset sekä lasten tarpeet. Suunnitelmissa tulee säilyä kuitenkin varhaiskasvatuksen perusteiden määrittämät tavoitteet ja sisällöt. Lapsen hyvinvointia turvataan kirjaamalla paikalliseen varhaiskasvatussuunnitelmaan keinoja ja toimenpiteitä lapsen turvallisuuden edistämiseksi. (Opetushallitus 2018.)

Paikallisen varhaiskasvatussuunnitelman lisäksi lapselle tehdään henkilökohtainen varhaiskasvatussuunnitelma, johon kirjataan hänen kehitystään ja hyvinvointiaan tukevat tavoitteet pedagogiselle toiminnalle sekä toimenpiteet niiden saavuttamiseksi. Suunnitelmassa tulee näkyä myös lapsen vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet sekä muut mahdolliset asiat. Varhaiskasvatussuunnitelma tarkennetaan ja päivitetään vähintään kerran vuodessa, mutta tarvittaessa useammin. (Opetushallitus 2018.)

Varhaiskasvatuksen järjestäjät ovat määrittäneet paikallisella tasolla varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2018) linjausta. Esimerkiksi Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2019) linjataan, että jokaisessa Kouvolan varhaiskasvatuksen yksikössä tulee olla suunnitelma lapsen suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Suunnitelmaa toteutetaan tavoitteellisen ennaltaehkäisemisen sekä välittömän puuttumisen keinoin osana toimintakulttuurin kehittämistä, ja se sisältyy jokaisen yksikön turvallisuuskasvatussuunnitelmaan. Keskeistä kiusaamisen ehkäisemisessä on lasten vertaissuhteiden ja yhteisön hyvinvoinnin tukeminen. (Kouvolan varhaiskasvatus 2019.)

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on puuttua ja ehkäistä kiusaamista tietoisesti ja suunnitelmallisesti. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2018) kirjoitetaan seuraavasti: ”Lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä.” Päiväkodissa ei tule sallia kiusaamista, väkivaltaa eikä häirintää, ja mahdolliset tilanteet tulee tunnistaa. Keskeinen osa kiusaamisen ehkäisyä on lasten vertaissuhteiden tukeminen. Lasten kanssa harjoitellaan tunnistamaan ja ratkaisemaan ristiriitatilanteita rakentavasti. (Opetushallitus 2018.)

3 Kiusaamisen ilmiöiden tunnistaminen varhaiskasvatuksessa

Lasten kanssa toimivien ammattilaisten velvollisuutena on tukea lasten hyvinvointia, suotuisaa kehitystä, kasvua ja oppimista. (Korhonen ym. 2010, 224.) Varhaiskasvatuksen henkilöstön keskeisiin tehtäviin kuuluvat sosiaalisen kehityksen ongelmien havaitseminen sekä myönteisten vertaissuhteiden tukeminen (Korhonen ym. 2010, 217.) Kasvattajalla on aina vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta sekä ennaltaehkäisystä (MLL 2017a.)

3.1 Kiusaamisen määrittely varhaiskasvatuksessa

Kiusaamisen määrittely on välttämätöntä. Mikäli kiusaamista ei määritellä selkeästi, tulkitsemme herkästi kaikki ihmisten väliset konfliktit sekä kielteisen käyttäytymisen kiusaamiseksi. (Hamarus 2013, 151.) Kiusaamisen ja riidan erottaa toiminnan motiivista; kiusaamisen on tarkoitus satuttaa ja loukata, kun taas riidat voivat syntyä erimielisyyksistä (Haapsalo 2016, 52). Kiusaamisen määrittely kodin ja päiväkodin välillä voi olla haastavaa. Vanhemmat voivat ottaa yhteyttä päiväkotiin kertoakseen, että heidän lastansa kiusataan. Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä voi olla asiasta eriävä mielipide, koska kiusaamisen määritelmä ei välttämättä ole vanhempien ja työntekijöiden välillä yhtenäinen. (Hamarus 2012, 24.) Kiusaaminen voidaan jakaa suoraan tai epäsuoraan kiusaamiseen. Se voi olla fyysistä, henkistä, sosiaalista sekä sähköisissä viestimissä tapahtuvaa toimintaa. Fyysinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi lyömistä, potkimista, tai tavaroiden viemistä. Henkinen kiusaaminen voi olla esimerkiksi haukkumista, nimittelyä, uhkailua tai kiristämistä. Se voi olla myös epäsuoraa pahan puhumista selän takana, juorujen levittelyä tai eleitä ja katseita. (Hamarus 2012, 38.)

Kiusaamiselle löytyy lukuisia erilaisia määritelmiä. Hamarus (2012) määrittelee kiusaamista kahden ulottuvuuden avulla. Ensimmäinen ulottuvuus on yksilön subjektiivinen kiusattuna olemisen kokemus. Toinen ulottuvuus koskee valtaepätasapainoa, joka syntyy kiusatun epätasaveroisesta puolustusasemasta suhteessa kiusaajaan. Valtaepätasapaino tarkoittaa, että kiusaajalla on enemmän fyysistä, sosiaalista tai henkistä valtaa. Kahden tasavertaisen lapsen nujakointi ei siis ole kiusaamista. Kiusaamiseen tulee puuttua varhaisessa vaiheessa, koska silloin puuttuminen on helpompaa ja vaikuttavampaa. (Hamarus 2012, 23.) Kiusaamisen kriteereiksi riittävät valtaepätasapaino sekä kiusatun kokemus. En-

naltaehkäisemisen edellytyksenä on, että yhteisössä vallitsee yhteisen keskustelun myötä saavutettu yhteisymmärrys siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa. (Hamarus 2013, 149.) Mikäli valtaepätasapainoa ei ole havaittavissa, mutta lapsi kokee tulevansa kiusatuksi, on yksilön subjektiivinen kokemus aina yksin riittävä peruste lisäselvityksille (Hamarus 2013, 164).

Kiusaaminen kuvataan ilmiöksi, jossa lapsi on jatkuvasti alttiina loukkaavalle käytökselle (Mustajärvi 2012). Pienten lasten kiusaamisen määrittely voi kuitenkin olla haastavaa, sillä lapsi ei aina ymmärrä loukkaavansa, etenkin jos hänen taitonsa ovat muuhun ryhmään nähden kehittymättömämmät (Haapsalo ym. 2016, 14). On vaikea arvioida, milloin lapset tiedostavat toimintansa vahingollisuuden (Haapsalo 2018a). Tutkimuksen mukaan kuitenkin jo pienet lapset voivat tarkastella ympäristöään ennen kuin tekevät jotain, minkä tietävät olevan väärin. Kiusaamista tapahtuu näin ollen enemmän silloin, kun aikuiset eivät näe. (Kirves & Sajaniemi 2012, 392.) Pienten lasten kiusaamisessa onkin usein kyse kypsymättömyydestä ja puutteellisista vuorovaikutus- ja itsesäätelytaidoista. Kiusaamisen ehkäisyssä keskeistä on uusien toimintatapojen opettaminen ja vääränlaisista toimintatavoista poisoppiminen. Ehkäisemisessä täytyy kiinnittää huomio ympäristön muuttamiseen, ei lapsen yksilöllisten ominaisuuksien muuttamiseen. On myös tärkeää, ettei kiusaamista ehkäistä siten, että eristetään kiusaava lapsi muista. (Haapsalo ym. 2016, 14.)

3.2 Lasten näkemyksiä kiusaamisesta

Ikäheimon (2016) tutkimuksessa lapset ovat kuvanneet fyysisen kiusaamisen olevan tappelua, lyömistä ja tönimistä. Myös psyykkistä kiusaamista, kuten ryhmän ulkopuolelle jättämistä tai hännäämistä on esiintynyt. Sanallista kiusaamista lapset kuvasivat haukkumisena ja nimittelynä. Omaisuuteen liittyvää kiusaamista eräs lapsi on kuvannut siten, että joku ottaa toiselta lelun ilman lupaa. (Ikäheimo 2016.) Lasten kertomuksissa kiusaaminen on saanut konkreettisen muotonsa esimerkiksi tönimisenä, lyömisenä ja piirustusten rikkomisena. Erityisesti isommat lapset ovat tietoisia siitä, että kiusaaminen on kiellettyä, ja että kiusaamistilanteet ratkotaan aina. Tutkimuksen mukaan lapset eivät ole itseohjautuvia riitatilanteissa, vaan pyrkivät hakemaan aikuisen paikalle selvittämään asiaa. (Roos ym. 2016, 74.)

Tutkimusten mukaan valtaosa lapsista on kertonut kokeneensa kiusaamisen neutraalisti, ikään kuin ohimennen. Kiusaamista ei ole koettu henkilökohtaisena, ja vain yksittäisten lasten kertomuksissa kiusaaminen on henkilöitynyt juuri heihin. (Roos ym. 2016, 73–74.) Pienessä lapsessa kiusaaminen saa aikaan pelkotiloja toisia vertaisia kohtaan, ja lapsi voi alkaa pelätä päiväkotiin menemistä. Kiusaaminen heikentää myös oppimismotivaatiota. Kiusaaminen on opittua käytöstä, ja se jatkuu lapsen saadessa myönteistä vahvistusta. Kiusaaja ei lopeta käyttäytymistään, jos aikuiset eivät tue päämäärää aktiivisesti. (Haapsalo 2018b.) Lapset eivät juurikaan tunnista itseään kiusaajaksi tai uhriksi. Lapset näkevät kiusaamisen lähinnä epätoivottuna käyttäytymisenä, sekä fyysisinä tekoina kuten lyömisenä ja potkimisena. (Laaksonen 2014.)

3.3 Kiusaamiseen vaikuttavat tekijät

Alle kouluikäinen lapsi on nopeasti kasvava ja kehittyvä olento, joka oppii ja muuttuu jatkuvasti. Vastasyntyneestä lapsesta kasvaa itsenäisempi, oman tahdon omaava taapero. Alle kouluikäisenä uusien taitojen ja asioiden oppiminen on nopeampaa kuin missään muussa elämänvaiheessa. Lapsi kyselee, tutkii ja kokeilee kaikkea. (Jarasto & Sinervo 2000, 17.)

Lapsella on jo syntyessään oma, persoonallinen temperamenttinsa eli luonteenlaatunsa. Temperamenttitekijöihin kuuluvat muun muassa yleinen vireystaso, sopeutumiskyky, ärtyvyys, reagoitiherkkyys sekä mieliala. Nämä tekijät vaikuttavat siihen, millaista lasta on hoitaa. Lapsen yksilölliset ominaisuudet kuuluvat hänelle, emmekä voi muokata lapsesta sellaista kuin haluamme. Samanikäisten lasten väliset erot johtuvat heidän elämäkokemuksestaan sekä historiastaan, ja jokainen lapsi kehittyy omalla tavallaan ja tahdillaan. On siis haastavaa luoda täysin yhtenäistä kuvaa siitä, millainen lapsi on tai hänen pitäisi olla tietyssä iässä. (Jarasto & Sinervo 2000, 18.) Uhmakaudet sekä kehityskriisit sujuvat jokaisella lapsella yksilöllisesti. Yhdellä lapsella esimerkiksi uhmaikä voi hyvin voimakas, kun taas toisella se menee rauhallisesti ilman mitään ongelmia. (Jarasto & Sinervo 2000, 19.)

3–4-vuotiaana lapsen sanavarasto alkaa olla niin kehittynyt, että hän kykenee ilmaisemaan itseään sanoilla. Lapsi purkaa tunteitaan sanojen avulla ja tarvitsee ohjausta. Hänellä voi olla laaja haukkumasanavarasto, ja sanojen käyttöä tulee ohjata pehmeästi, jotta lapsi ei palaa takaisin fyysisiin tunteiden ilmaisukeinoihin.

(Jarasto & Sinervo 2000, 49.) 4–5-vuotias lapsi ei vielä osaa tietoisesti valehdella, vaan hänen mielikuvituksensa ja todellisuutensa raja on häilyvä. (Jarasto & Sinervo 2000, 53.) Lapsi ei myöskään halua alistua sääntöihin, jos ne eivät miellytä häntä. Tästä syystä lapselle syntyy usein riitaa jonkun kanssa. (Jarasto & Sinervo 2000, 62.) 5–6-vuotias lapsi osoittaa hellyyttä ja myötätuntoa ja osaa ottaa huomioon toisen tunteet. Hän kykenee myös havaitsemaan, mikä toista ärsyttää. (Jarasto & Sinervo 2000, 66.)

“Lapsiryhmän vuorovaikutusverkko on yllättävän tiheä. Jos ryhmässä on vaikka 15 lasta ja yksi aikuinen, siihen kutoutuu kahdenkeskisiä suhteita peräti 120. Siinä on siis 120 mahdollisuutta riitaan, mustasukkaisuuteen, kateuteen, kiukkuun, arvostukseen, ihailuun ja tykkäämiseen sekä ihmissuhdetaitojen oppimiseen.”

(Jarasto & Sinervo 2000, 160.)

Lapsi huomaa ryhmään sopeutuessaan, että rajat ja säännöt koskevat kaikkia. Voidakseen olla toisten kanssa, on lapsen sopeuduttava rajoihin. Näin lapsi oppii huomioimaan muita ihmisiä ja ottamaan vastuuta omasta käyttäytymisestään. (Jarasto & Sinervo 2000, 161.) Ryhmässä lapsi vertaa itseään muihin lapsiin ja oppii löytämään itsestään uusia taitoja, piirteitä ja tunteita. (Jarasto & Sinervo 2000, 163.) Lapsi opettelee tulemaan toimeen sekä itsensä että muiden kanssa, ja yhteinen toiminta on lapselle erittäin tärkeää. Koska lapsi haluaa toimia yhdessä toisten kanssa, hän etsii joustavaa tasapainoa omien ja muiden tarpeiden välille. Tällöin minäkeskeisyyden tilalle alkaa kehittyä joustava ja toimiva vuorovaikutusmalli. (Jarasto & Sinervo 2000, 164.)

Kiusaamisen alkujuuret ovat lapsen varhaisessa sosiaalisessa kehityksessä ja sen ongelmassa (Korhonen ym. 2010, 217). Kiusaaminen on tyypillisesti sosiaalinen ilmiö, johon tarvitaan aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi sekä passiivisesti käyttäytyviä lapsia ja aikuisia (Alsaker & Nägele 2008, 20). Ilmiö alkaa usein salakavalasti, sitä voi olla vaikeaa tunnistaa ja siitä voi olla vaikeaa kertoa aikuiselle. Kiusaaminen voi olla merkityksettömiltä tuntuvia pieniä tilanteita, joihin saattaa kuitenkin liittyä syyllisyyttä ja häpeää. Lapsi voi ajatella virheellisesti, että hänessä on jotain vikaa, ja että kiusaaminen johtuu hänestä. Lapsi voi myös ajatella, että kiusaamisesta kertominen tuottaa vanhemmille ylimääräistä harmia. Usein lapset ajattelevat, että kiusaaminen pahentuu, kun siitä kertoo aikuisille. Lapsen

ajatukset kiusaamisen pahentumisesta saattavat osoittautua todeksi, mikäli kiusaamiseen ei puututa tarpeeksi tehokkaasti, eikä kiusaamisen loppumista varmisteta pitkällä seurannalla. Aikuiset saattavat lisäksi vähätellä yksittäisiä tapah- tumia, joihin puuttamalla kiusaaminen saataisiin mahdollisesti pysäytettyä jo var- haisessa vaiheessa. (Hamarus 2012, 27–29). Tarkoitus ei olekaan pohtia, oliko teko oikeaa kiusaamista vai ei, vaan on varmistettava, ettei siitä kehity kiusaa- mista (Repo 2015).

3.4 Kiusaamisen ennaltaehkäisy ja puuttuminen

Kiusaaminen on päiväkodissa yleistä, mutta sitä ei välttämättä tunnisteta ilmiönä kiusaamiseksi. Päiväkodissa tehtävä kiusaamisen ehkäiseminen vähentää tule- vaisuudessa myös koulukiusaamista. Päiväkotikäinen lapsi harvoin kiusaa ta- hallaan, eikä hän ole vielä omaksunut kiusatun tai kiusaajan toimintatapoja. Päi- väkodissa kiusaamista voidaan ehkäistä luomalla lapsille turvallinen ilmapiiri, vahvistamalla lasten vuorovaikutustaitoja sekä vaikuttamalla ryhmän toimintaan. (MLL 2017.)

Kiusaamisen vastainen työ vaatii pysyvän lapsiryhmän sekä sinnikästä työtettä. Pohjana toimii lapsiryhmän havainnointi, jonka tarkoituksena on luoda kuva ryh- mässä vallitsevista suhteista. Lasten keskinäisen vuorovaikutuksen ymmärtämi- nen auttaa ymmärtämään myös heidän käyttäytymistään. Havainnoinnin täytyy olla suunnitelmallista, ja havainnoista on hyvä kertoa myös vanhemmille. Lasten vuorovaikutussuhteita havainnoidessa jokaista lasta havainnoidaan vuorollaan, ja kirjataan ylös ovatko vuorovaikutustapahtumat positiivisia vai negatiivisia. Lap- siryhmästä on hyvä tehdä sosiogrammi, jolla kartoitetaan lasten välisiä suhteita. (Repo 2018.)

Aikuiset vaikuttavat kiusaamisen olemassaoloon omilla valinnoillaan sekä toimin- nallaan. Kasvattajalla on aina vastuu kiusaamistilanteista, niihin puuttumisesta sekä ennaltaehkäisystä. Kiusaamisen ehkäisyn tulisi olla osa kokopäiväpedago- giikkaa, jolloin se on kiinteänä osana ryhmän ja lasten arkea. (MLL 2017a.) Man- nerheimin Lastensuojeluliiton ja Folkhälsanin toteuttaman tutkimuksen tulokset osoittivat, ettei päiväkodin työntekijöillä ole riittävästi tietoa tunnistaa kiusaamista tai keinoja siihen puuttumiseen (Kirves & Stoor-Grenner 2010).

Kiusaamisen ennaltaehkäisevän työn tulee olla tarkkaan suunniteltua ja johdonmukaista, jotta sillä saavutetaan haluttuja tuloksia tehokkaasti. Kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelma perustuu henkilöstön sekä vanhempien yhteiseen ymmärrykseen siitä, mitä kiusaamisella tarkoitetaan. Suunnitelman tehtävänä on lisätä tietoisuutta kiusaamisesta ilmiönä sekä vaikuttaa kiusaamiseen liittyviin asenteisiin. Suunnitelman avulla työyhteisö tietää yhteisistä toimintatavoista sekä osaa perustella oman toimintansa. Tuloksia saavutetaan, kun työ on johdonmukaista ja sitä voidaan arvioida. Suunnitelma tukee myös vanhempien kanssa tehtävää yhteistyötä. (MLL 2017b.) Hyvä menettelytapa etenee portaittain ja kuvaa, miten seurannan jälkeen toimitaan, jos kiusaaminen jatkuu edelleen. Jokaisen yksikön on luotava omat menettelytapansa, koska oma malli lisää henkilöstön sitoutumista toimintatapoihin. Menettelytapojen rakentamiseen voidaan ottaa mukaan lapsia, jolloin myös heidän on helpompi sitoutua tapoihin. Tapahutumien kirjaaminen on myös tärkeää. (Hamarus 2012, 60–62.)

Lähtökohta kiusaamisen vähentämiselle on kiusaamisen tiedostaminen sekä myöntäminen. Mikäli asiaa vähätellään, tai sitä ei pidetä oman yksikön ongelmana, ei kiusaamisen vastainen työ voi lähteä käyntiin. (Salmivalli 2010, 55.) Kiusaamiseen puuttuminen on kaikkien aikuisten vastuulla. Kiusaaminen ei lopu itseksensä, ja pahenee jatkuessaan. Siksi puuttumisen täytyy olla jämäkkää. (Hamarus 2012, 59.) Lasten kiusaamisen ehkäiseminen sekä siihen puuttuminen varhaisessa vaiheessa lisää lapsen psykologista, sosiaalista ja fyysistä turvallisuutta. Kiusaamiseen tulee puuttua yhteiskunnallisella tasolla, eikä etsiä syytä esimerkiksi tietokonepeleistä tai vanhempien ja opettajien kyvyttömyydestä ja osaamattomuudesta. Syyllisen etsiminen voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsi siirretään toisaalle. Tilanteessa pitäisikin tiivistää yhteisöä sen hajottamisen sijaan. (Haapsalo ym. 2016, 10.) Kiusaamisen ehkäisyssä kohteena on koko ryhmä, eikä ainoastaan kiusaaja sekä uhri. (Haapsalo ym. 2016, 60). Kaiken kiusaamisen vastaisen työn edellytys on lasta ympäröivien aikuisten saumaton yhteistyö. Yhteistyön pohja ja vuorovaikutuksen laatu rakentuvat jo ensitapaamisessa. Yhteistyön tulee olla avointa ja dialogista, jotta vaikeista asioista, kuten kiusaamisesta puhuminen olisi helpompaa. (Haapsalo ym. 2016, 20.)

Kiusaamista voidaan ehkäistä päiväkodissa esimerkiksi tukemalla myönteistä vuorovaikutusta sekä lasten kokemusta siitä, että häntä arvostetaan ja hänet hy-

väksytään omana itsenään. Näihin tekijöihin voivat vaikuttaa päiväkodin henkilöstön lisäksi muut lapset sekä vanhemmat. (Korhonen ym. 2010, 224.) Lapselle on puhuttava kiusaamisesta myös kotona, ja keskustelua täytyy jatkaa niin kauan, kuin kiusaamista ilmenee. Lapsen kanssa tulee keskustella siitä, miltä tuntuu, kun jää yksin. Näin lapsen empatiantunteet heräävät, ja hän ymmärtää paremmin tekojen merkityksiä. Lapsen kanssa voi harjoitella reilun kaverin tapoja, ja päiväkotipäivän jälkeen kotiväki saa sopimuksen mukaan tietää, onko kiusaaminen jatkunut tänään. Jos lapsi on onnistunut olemaan päivän kiusaamatta, lasta täytyy kehua. (Haapsalo 2018c.)

Lapsille tulee kertoa kiusaamisen menettelytavoista. Kiusaamista ei tule ikinä sallia, eikä siitä kertominen ole kantelua. Lapsille tulisi olla selvää, kenelle mahdollisesta kiusaamisesta voi kertoa, ja mitä siitä seuraa. Myös kiusaamisen seurauksista on hyvä keskustella lasten kanssa, koska niistä keskusteleminen ehkäisee osaltaan kiusaamista. (Hamarus 2012, 26.) Mikäli lasta epäillään kiusattavan, aiheesta ei välttämättä kannata kysyä suoraan, vaan esimerkiksi kavereisuhteiden kautta. Onko lapsella kavereita päiväkodissa? Onko päiväkodissa turvallinen olo? Millaisia kavereita päiväkodissa on? Kiusaamisesta keskustelu ei saa olla lapsen tenttausta. (Hamarus 2012, 33.)

3.5 Kiusaamistilanteiden roolit

Ryhmässä on kiusaamiseen liittyen erilaisia rooleja, kuten kiusaaja, kiusaaja-uhri sekä sivusta seuraaja. Pienten lasten keskuudessa esiintyy kahdenlaista kiusatun puolustajaa: heitä, jotka kertovat aikuiselle, ja heitä, jotka menevät itse väliin. (Haapsalo ym. 2016, 11–12.) Tutkimuksissa on todettu, että kiusaavia lapsia on olemassa kahta eri tyyppiä. Manipuloivalla sekä ennakoivan aggressiivisesti käyttäytyvällä lapsella on puutteita empatiataidoissaan, kun taas impulsiivisesti ja reaktiivisesti käyttäytyvillä lapsilla on vaikeuksia säädellä aggressiotaan. Ensimmäiset ovat riskissä ajautua kiusaajan rooliin, kun taas jälkimmäiset kiusaaja-uhriin rooliin. (Haapsalo ym. 2016, 52.)

Tyypillinen kiusaaja on itsevarma ja hyökkäävä, eikä välttämättä kykene hallitsemaan vihan tunnetta. Lapsi saattaa myös asennoitua väkivaltaan myönteisemmin kuin muut lapset. Kiusaaja voi pitää itseään suosittuna, hauskana ja rohkeana. Kiusaajat muodostavat usein monikerroksisen ryhmän, jossa on mukana sekä heikkoja että vahvoja lapsia. Kiusaaja on usein aggressiivinen lapsi, joka joutuu

muiden lasten torjumaksi. Osa kiusaajista on tullut itse aiemmin kiusatuksi, ja kiusaaminen voi olla keino purkaa omaa pahaa oloaan. Kiusaajan rooli on suhteellisen pysyvä, sillä hän löytää yleensä uuden kiusattavan. Lapsi kiusaa saavuttaakseen tavoitteensa ja tarkoitusperänsä, sekä tuottaakseen itselleen mielihyvää. Kiusaaja ei välttämättä löydä muunlaista toimintatapaa. Kiusatun osoittama pelokkuus taas voi olla yksi syy, miksi hänestä tulee kiusattu. Kiusattu vetäytyy herkästi, ja lapselle muodostuu negatiivinen kuva itsestä sekä tilanteesta. Kiusattu voi kokea olevansa epäonnistunut sekä epämiellyttävä. Kiusatun luottamus muihin ihmisiin heikentyy, ja uuteen ryhmään asettuminen luo suuria paineita. (Haapsalo 2018b.)

Lapsi ei välttämättä itse valitse rooliansa tai asemaansa suhteessa kiusaamiseen. Ryhmä määrittelee, millainen vuorovaikutus siellä vallitsee, ja mikä on hyväksyttävää sekä sallittua. (Haapsalo ym. 2016, 11.). Kiusaamisen on todettu olevan tehokas keino saavuttaa valta-asema ryhmässä. Jos muu ryhmä tukee kiusaamiskäyttäytymistä, siitä tulee sosiaalisesti palkitsevaa. On myös huomiotava, että aikuinen on osa ryhmää. (Haapsalo ym. 2016, 11–12.) Yksittäiset lapset eivät välttämättä hahmota tai havaitse ryhmän kokonaisuutta, jolloin he eivät tietoisesti eristä jotakuta. Eristetty ja torjuttu lapsi voi kokea tilanteen silti vakavaksi kiusaamiseksi. Tutkimuksissa on havaittu, että ryhmän torjunta ennustaa kiusaamiskäyttäytymistä ja, että torjuntaa esiintyy jo noin kolmevuotiaasta alkaen. Torjuttu lapsi menettää usein yhteyden muihin lapsiin ja valitettavan usein myös aikuisiin, jolloin on aikuisen tehtävä palauttaa lapsi sosiaaliseen yhteyteen muiden kanssa. Tutkimuksissa on myös todettu, että torjutut lapset ajautuvat herkemmin tekemiseen kiusaamisen kanssa. On myös huomattu, että ujoilla, syrjään vetäytyvillä ja yksinäisillä lapsilla on herkempi taipumus tulla torjutuiksi. (Haapsalo ym. 2016, 12–13.) Myös vanhempien myönteinen asenne, halu osallistua ja tutustua sekä vastuunkantaminen yhteisestä ilmapiiristä vahvistavat ryhmää ja lasten yhteenkuuluvuuden tunnetta (Haapsalo ym. 2016, 14).

Lapset voidaan jakaa niin kutsuttuihin suosittuihin, muiden lasten torjumiin, neutraalissa asemassa oleviin, huomiotta jääneisiin sekä ristiriitaisessa asemassa oleviin lapsiin. Suosituilla lapsilla on kyky myönteisten suhteiden ylläpitämiseen. Torjutuilla lapsilla puolestaan saattaa olla vastavuoroisia ystävyys-suhteita, ja osa heistä voi olla integroituneita erilaisiin pienryhmiin. Usein pienryhmät sisältävät

muitakin torjuttuja lapsia. Salmivallin mukaan huomiotta jätetyt lapset muistuttavat monessa asiassa keskimääräisessä asemassa olevia lapsia. Ristiriitaisessa asemassa olevat lapset ovat usein hyvin pidettyjä, mutta saavat samanaikaisesti myös paljon kielteisiä mielipiteitä. (Salmivalli 2005, 26–29.) Kiusaaminen on todennäköisempää tilanteissa, jotka ovat vähemmän valvottuja ja ohjattuja. Päiväkodissa vapaita leikin tilanteita on esimerkiksi enemmän, kuin koulussa. Vapaan leikin tilanteita on sisällä ja ulkona, jolloin mahdollisuus kiusaamiseen voi olla useassa paikassa. (Laine & Neitola 2002, 61.)

Torjutuksi tuleminen sekä kiusaaminen voidaan erottaa käsitteellisesti. Torjutuksi tulemisella tarkoitetaan lapsen epäsuosiota ja sitä, ettei hänestä pidetä ryhmässä. Kiusatuksi joutuva lapsi puolestaan kokee tarkoituksella aiheutettua pahaa mieltä tai vahinkoa. Kiusattua vastaan voidaan hyökätä fyysisesti, sanallisesti tai epäsuorasti. (Salmivalli 2005, 43.) Kiusaamistutkimuksissa on todettu yhdenkin vastavuoroisen ystävyyssuhteen suojaavan lasta kiusaamisen seurauksilta, vaikkei se välttämättä itse kiusaamista poistaisikaan. Aikuisen läsnäolo ja ohjaus onkin lasten ystävyys- ja kaverisuhteissa tärkeää, sillä sen avulla varmistetaan suhteen vastavuoroisuus ja laatu. (Haapsalo ym. 2016, 10.)

Erilaisista lähtökohdista tuleva tutkimus saa aikaan erilaisia interventioita. Mikäli tarkastelemme sellaista kiusatun näkökulmaa, jonka mukaan kiusattu ei ”vastusta” kiusaamista, päädymme virheellisesti opettamaan kiusatulle sosiaalisia taitoja. Mikäli tarkastelemme kiusaamista siitä näkökulmasta, miten muut lapset lähtevät kiusaamiseen mukaan, päädymme korostamaan muiden lasten osallisuutta ja opettamaan heille, kuinka heidän tulee toimia havaitessaan kiusaamista. Emme kuitenkaan voi muuttaa yksilöitä ja opettaa kaikkia lapsia rohkeiksi ja savenalmiiksi, vaan meidän tehtävämme on vaikuttaa koko yhteisöön. (Hamarus 2013, 162–163.)

4 Turvallinen varhaiskasvatus ja lapsen suojaaminen väkivallalta ja häirinnältä

YK:n lasten oikeuksien sopimus määrää lapsen suojelemisesta kaikelta väkivallalta, laiminlyönniltä, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä (Unicef). Myös varhaiskasvatuslaissa (540/2018) määrätään, että lasta tulee suojata väkivallalta, kiusaamiselta ja muulta häirinnältä. Väkivallalla tarkoitetaan käyttäytymistä, jolla voidaan vahingoittaa, loukata tai uhata toista esimerkiksi fyysisesti, henkisesti tai sosiaalisesti (Ensi- ja turvakotien liitto 2020). Työterveyslaitoksen julkaisun (2015) mukaan opetus- ja kasvatusalalla väkivalta voi ilmetä esimerkiksi tavaroiden heittelynä tai paikkojen rikkomisena sekä henkisenä tai fyysisenä väkivaltana. Varsinkin päiväkodeissa väkivallan kohteena voi työntekijöiden lisäksi olla myös päiväkodin muut lapset. Lasten keskinäisen väkivallan lisäksi myös päiväkodeissa ulkopuolisten väkivallan tekojen uhka on aina läsnä. (TTL 2015.) Hamaruksen (2013) mukaan puolestaan häirintä on tiettyyn henkilöön kohdistettua käyttäytymistä, joka aiheuttaa tälle merkittävää emotionaalista kärsimystä (Hamarus 2013, 152). Häirintä voi olla myös seksuaalista, jolloin se ilmenee muun muassa epäsopivina eleinä tai ehdotuksina. Seksuaalinen häirintä vaikuttaa lapsen oman turvallisuuden sekä koskemattomuuden tunteeseen. (THL 2020.)

Monet lapset käyttäytyvät joskus väkivaltaisesti. Furmanin (2004) teoksessa "Muksuoppi - ratkaisun avaimet lasten ongelmiin" väkivaltainen käytös viittaa siihen, että lapselta puuttuu jokin sellainen taito, jonka avulla hän pystyisi välttämään väkivaltaisen käytöksen. Väkivaltaiselle käytökselle voi olla monia eri syitä, jonka vuoksi emme saisikaan ajatella, että lapsi on väkivaltainen, vaan että häneltä puuttuu taito, jonka avulla väkivaltainen käytös voitaisiin välttää. (Furman 2004, 127–128.) Väkivaltainen käyttäytyminen ja kiusaaminen voivat olla myös ilmenemismuotoja vakaville tunne-elämän häiriöille (Kemppinen 2000, 17).

Ylen uutisen "Puremista, potkimista, lyömistä - lasten käyttämä väkivalta ja kielenkäyttö on muuttunut yhä rajummaksi päiväkodeissa" mukaan monet väkivaltakyselyyn vastanneista kokevat, että lasten väkivaltaisuus on lisääntynyt selvästi viime vuonna. Turun yliopiston tutkija Päivi Pihlaja kertoo uutisessa, että elämme väkivallan ja yliseksuaalisuuden kyllästävässä aikaa, joka vaikuttaa samalla myös lasten käytökseen ja kehitykseen. (Ali-Hokka 2020.) Myös TTT-lehden uutisessa

OAJ:n työelämäasiamiehen Riina Länsikallion mukaan lasten väkivalta on lisääntynyt viimeisen kymmenen vuoden aikana (Ahonen 2018).

4.1 Menetelmiä ennaltaehkäisyyn ja puuttumiseen

Keskeisenä tekijänä väkivallan ja häirinnän ehkäisyssä varhaiskasvatuksessa on varhainen puuttuminen sekä kodin ja päiväkodin yhteistyö. Väkivaltaista käyttäytymistä voidaan ehkäistä jo pelkästään kiinnittämällä huomiota lasten hyvinvoinnin perusasioihin, kuten riittävään uneen ja liikuntaan, monipuoliseen ravintoon sekä lasten vapaa-ajan käyttöön ja sosiaalisiin suhteisiin. (TTL 2015.) Myös uusi varhaiskasvatustalaki (540/2018) sekä laki lasten kanssa työskentelevien rikostaustan selvittämisestä (504/2002) turvaavat lapsen arkea varhaiskasvatuksessa.

Toisena tärkeänä tekijänä väkivallan ja häirinnän ehkäisyssä on lasten tunnetaitojen harjoittaminen. Aikuisella on merkittävä rooli lapsen tunnetaitojen kehittämisessä, sillä pienen lapsen tunteiden säätely kehittyy vahvasti vuorovaikutuksessa aikuisen kanssa. Hyvät tunnetaidot omaava lapsi osaa tulkita ja vastata muiden lasten aloitteisiin, jolloin vastavuoroisten vertaissuhteiden solmiminen on sujuvampaa. Pienen lapsen tunnetaitojen opettelu alkaakin siitä, että lapsi opettelee leikkiä sovussa toisen kanssa. Aikuisen apua ja tukea tarvitaan erityisesti silloin, kun voimakkaat tunteet saavat lapsesta vallan. Kiukkua, suuttumusta ja pelkoa kuitenkin tarvitaan, sillä niiden kautta ja aikuisen avulla lapsi voi harjoitella tunteiden ilmaisua sekä tilanteessa rauhoittumista. (Haapsalo 2016, 16–17.)

Päiväkodin selkeät rajat ja kaikkia koskevat säännöt kertovat, mikä on sallittua ja mikä ei. Esimerkiksi väkivaltaista käytöstä tai kiusaamista ei tarvitse hyväksyä. (Haapsalo 2016, 32.) Päiväkodin yhteisten suunnitelmien ja menetelmien avulla on mahdollista ehkäistä väkivaltilanteita varhaiskasvatuksessa. Väkivallan syitä tulee pohtia, ja selvittää, onko taustalla kenties jotain vakavampaa, jonka vuoksi lapsi reagoi ja käyttäytyy aggressiivisesti.

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvaa väkivaltaa voidaan ehkäistä myös muilla keinoilla. Ylen uutisen mukaan eräs helsinkiläinen päiväkotitoiminta on hoitanut lapsiryhmän kiusaamis- ja väkivaltaongelman palkkaamalla lisää henkilökuntaa. (Thynell 2018.) OAJ:n työelämäasiamies Riina Länsikallio kertoo TTL-lehden uutisessa, että haasteellisissa lapsiryhmissä, joissa väkivaltaa ilmenee, tulisi työskennellä

muun henkilöstön lisäksi myös pätevä erityislastentarhanopettaja. Uutisessa kerrotaan myös, että jotkin päiväkodit tarjoavat henkilökunnalle koulutusta, jossa opitaan tekniikoita aggressiivisen käytöksen ehkäisemiseksi. (Ahonen 2018.)

4.2 Lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden riskitekijät

Erityinen riski lapsen kehitykselle ja sitä kautta syrjäytymiselle näyttäisi olevan silloin, jos lapsi joutuu vertaisryhmässään muiden lasten aktiivisen torjunnan kohteeksi tai kiusatuksi (Laine & Neitola 2002). Ryhmän ulkopuolelle jääminen tuottaa lapselle tunnetta siitä, ettei hänellä ole merkitystä. Ulkopuolisuuden tunne luo riskiä kiusatuksi tulemiselle, muiden kiusaamiselle sekä kokemukselle yksinäisyydestä. (Haapsalo 2018b.) Riski syrjäytymiseen kasvaa myös, jos lapsi itse kiusaa muita tai vetäytyy kokonaan muista syrjään. (Laine & Neitola 2002, 19–20.)

Ystävien puute voi lisätä sosiaalisia sopeutumisongelmia ja pahentaa syrjäytymisriskiä (Laine & Neitola 2002, 58–59). Jo päiväkotikäisten lasten ongelmat vertaissuhteissa voivat olla hoitamattomina vahingollisia lapsen kehitykselle ja oppimiselle. Päällekkäiset ongelmat voivat aiheuttaa lapselle pitkäkestoisia ongelmia, kuten aggressiivisuutta, masentuneisuutta, ahdistuneisuutta ja syrjäytymistä. (Haapsalo ym. 2016, 14).

Lapsen vetäytyvyys voi olla luonteeseen perustuva ominaisuus, joskus se taas liittyy arkuuteen, ahdistuneisuuteen tai estyneisyyteen. Vaikka vetäytyneisyys olisi osa lapsen luonnetta, voidaan se silti tulkita vertaissuhteen ongelmaksi. On tärkeää, että lapselle tarjotaan kokemuksia siitä, että toisiin lapsiin sekä aikuisiin voi luottaa, ja että heidän kanssaan on hyvä olla. Syrjään vetäytyvän lapsen vuorovaikutuksessa voi olla hyvin vähän positiivisia piirteitä, jolloin lapsi välttää toisen lapsen seuraan hakeutumista. (Repo 2015, 144). Tällainen lapsi ei välttämättä ole torjuttuna vielä varhaisina vuosinaan, mutta riski torjuntaan kasvaa, mikäli lapsi ei saa positiivisia kokemuksia ympäristöltään (Repo 2015, 145).

Mustajärven (2012) mukaan vetäytyvien lasten sosiaalinen eristäytyminen ja siihen liittyvät ongelmat ovat havaittavissa jo varhaiskasvatusiässä, jolloin syrjäytymisen ehkäisy on mahdollista (Mustajärvi 2012). Syrjään vetäytyvä lapsi tarvitsee ympärilleen pitkäkestoisia ihmissuhteita, joissa hän kokee luottavansa ihmisiin

sekä tulee ymmärretyksi. Kasvattajalla on vastuu varmistaa, että lapsi saa positiivisia kokemuksia vertaisten välisissä vuorovaikutussuhteissa. Parhaiten se onnistuu liittymällä mukaan lasten leikkiin ja ohjaamalla leikkiä niin, että lapselle löytyy sopiva rooli leikistä. (Repo 2015, 146.) Vetäytyvä lapsi voi nauttia aikuisen puuhailun seuraamisesta ja kuunnella mielellään, vaikka ei itse tekisi tilanteessa mitään. Kahdenväliset suhteet ovat vetäytyvälle lapselle helpompia muodostaa, kuin osaksi vertaisryhmää liittyminen. (Repo 2015, 147.)

Cristina Salmivallin teoksessa "Kaverien kanssa – Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys" avataan kiusaamisen vaikutuksia pienen lapsen elämään. Kirjassa mainitun katsauksen (Parker & Asher 1987) mukaan kiusaamiseksi joutumisella on yhteys tulevaan koulunkäynnin, tunne-elämän sekä käyttäytymisen ongelmiin. (Salmivalli 2005, 44.) Kiusatuksi joutumisella ei ole ainoastaan merkitystä kiusatun itsetuntoon, vaan myös siihen, miten kiusattu koee muut ihmiset (Salmivalli 2005, 56).

5 Opinnäytetyön tarkoitus, toteutus ja kehittämistehtävät

Opinnäytetyön tarkoituksena on luoda päiväkodille keinoja kiusaamisen ehkäisemiseen sekä siihen puuttumiseen ja lisätä henkilöstön tietoutta kiusaamisesta, väkivallasta, häirinnästä sekä lasten syrjäytymisestä. Tavoitteena on luoda turvallisuuskasvatussuunnitelma osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman omasuunnitelmaa. Se sisältää keinoja lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta sekä häirinnältä. Kokosimme opinnäytetöihimme tietoa keskeisistä teemoistamme käyttäen apuna kirjallisuutta, tutkimuksia sekä muuta aineistoa.

Toteutimme kahden työntekijän haastattelut puolistrukturoituna haastatteluna, jossa molemmille haastateltaville esitettiin samat kysymykset samassa järjestyksessä. Kysymykset koskivat lapsiryhmän sisäisiä suhteita, kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän esiintymistä päiväkodissa, ilmiöihin puuttumista sekä niistä keskustelua. Haastattelimme kummatkin työntekijät erikseen. Hyödynsimme työntekijöiden haastatteluja turvallisuuskasvatussuunnitelmassamme (liite 1) yhdessä teoria-aineiston kanssa.

Kehittämistoiminnassa on tarkoituksena soveltaa työelämän kehittämis- ja uudistamistarpeisiin tietoa, joka on saatu tutkimuksista. Kehittävässä tutkimuksessa edetään tutkimuskysymysten asettamisesta sekä menetelmien valinnasta kohti kehittämistoimintaa. Toiminnassa lähtökohtana ovat kehittämistehtävät, jotka ohjaavat tiedon tuottamista. Tutkimukselliset asetelmat sekä menetelmät auttavat tiedon tuottamisessa. (Toikko & Rantanen 2009.)

Opinnäytetyön kehittämistehtävinä olivat

1. Selvittää keinoja lapsen hyvinvoinnin ja turvallisuuden takaamiseen, kiusaamisen ennaltaehkäisemiseen sekä häirinnän estämiseen varhaiskasvatuksessa
2. Saada tietoa kiusaamisesta, väkivallasta ja häirinnästä ilmiönä varhaiskasvatuksessa haastatteleamalla erään kouvolaalaisen päiväkodin 3–5-vuotiaiden lasten ryhmän työntekijöitä
3. Laatia turvallisuuskasvatussuunnitelma osaksi päiväkodin varhaiskasvatussuunnitelman omasuunnitelmaa.

6 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Toteutimme opinnäytetyömme noudattaen tutkimuksen eettisiä periaatteita kunnioittamalla haastatteluun osallistuvien itsemääräämisoikeutta sekä vapaaehtoisuutta (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8). Tutustuimme yhteistyöpäiväkotiimme sekä sen työntekijöihin vieraillemalla päiväkodilla useita kertoja ennen kuin toteutimme työntekijöiden haastattelut. Pyysimme työntekijöiltä luvan haastatteluun ja varmistimme, että haastatteluasetelma oli heille sopiva. Opinnäytetyön luotettavuutta lisäsi se, että haastattelijoita oli kaksi; toinen keskittyi haastattelukysymyksiin ja toinen kirjasi haastateltavan vastaukset. Luotettavuutta lisäsi myös haastattelun avoimet kysymykset, jonka avulla vältettiin vastausten johdattelu.

Haastateltavilla on oikeus saada tietoa tutkimuksen sisällöstä ja siihen liittyvän aineiston käsittelystä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019, 8-9). Keskustelimme haastateltavien työntekijöiden kanssa opinnäytetyön laadusta ja sisällöstä sekä sen toteutuksesta. Painotimme myös, että opinnäytetyöstämme saa tarvittaessa kysyä lisätietoa. Opinnäytetyöhön ei kerätty henkilötietoja tai tarkentavia tietoja yhteistyöpäiväkodista.

Varhaiskasvatuksessa tapahtuvasta kiusaamisesta, häirinnästä ja väkivallasta on melko vähän tutkimustietoa, ja suurin osa tutkimuksista liittyy peruskoulussa tapahtuvaan kiusaamiseen. Pienen lapsen suojaaminen kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä on aiheena melko uusi, sillä se on kirjattu varhaiskasvatuslakiin ensimmäisen kerran vuonna 2018. Kokosimme opinnäytetyömme teemoihin liittyvää tietoa monista eri lähteistä sekä materiaaleista. Pyrimme mahdollisuuksien mukaan käyttämään uusinta tutkimustietoa.

Haastateltavat työntekijät työskentelevät yhdessä päiväkodissa, joten tulosten yleistettävyyttä tulee tarkastella paikkakohtaisesti. Pyrimme peilaamaan haastattelun tuloksia teoriataustaan, jonka avulla koottiin mahdollisimman yleistettävää tietoa. Turvallisuuskasvatussuunnitelma lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä (liite 1) sisältää toimintamalleja ja keinoja, joiden avulla jokainen päiväkotivoi muokata suunnitelmasta heidän yksikkönsä sopivan kokonaisuuden.

7 Henkilökunnan haastattelut

Henkilökunnan haastattelut toteutettiin puolistrukturoituna haastatteluna, jossa kahdelle työntekijälle esitettiin samat kysymykset samassa järjestyksessä. Heidät haastateltiin erikseen.

Kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ilmiöt lapsiryhmässä

Haastattelun aluksi haastateltavat työntekijät kertoivat tuntevansa lapsiryhmän hyvin. Heidän mukaansa lasten kasvuun kuuluu rajojen hakeminen ja omaehtoisuus. Lasten sosiaaliset taidot voivat olla vielä puutteelliset, ja he harjoittelevat oman toimintansa ohjausta. Keltikangas-Järvisen mukaan oppiminen on sidoksissa tiettyyn ikään, jolloin opittavat asiat tulevat tietyssä järjestyksessä. Jokaisella ikäkaudella on oma tehtävänsä, ja aikuisten tehtävänä on rakentaa lapsen kehitystehtävän mukaista ohjausta. (Keltikangas-Järvinen 2012.)

On pohdittava, missä määrin kiusaamiseksi tulemisen kokemus on todellinen, ja missä tilanteissa taas kokemus kiusatuksi tulemisesta johtuu siitä, ettei esimerkiksi leikki mene lapsen mielen mukaan. Kumpi tahansa tilanteista vaatii puuttumista. (Roos ym. 2016, 73–74.) Kaikki lasten väliset riidat ja konfliktit eivät kuitenkaan ole kiusaamista (Haapsalo 2016, 52). Haastateltavien mukaan tällaisten tilanteiden kanssa täytyy olla tarkkana, ja niihin on puututtava välittömästi. Lapsi kokee herkästi kiusaamiseksi esimerkiksi sen, jos leikki ei mene lapsen mielen mukaan tai jos joku huitaisee vahingossa. On tärkeää keskustella lasten kanssa siitä, mitä kiusaaminen tarkoittaa.

Haastateltavien kertoman mukaan kiusaamista tapahtuu herkemmin silloin, kun lapsi luulee, ettei aikuinen huomaa. Hyvä lapsiryhmän tuntemus auttaa tunnistamaan tällaisia tilanteita, sillä tilanteita voi tulkita lapsen ilmeiden ja eleiden kautta. Työntekijät mainitsivat erityisesti siirtymätilanteiden olevan otollisia kiusaamistilanteiden syntymiselle. Lapset kertovat aikuiselle yleensä herkästi, mikäli näkevät kiusaamiseen liittyviä tilanteita.

Tilanteiden käsittely lasten kanssa

Furmanin (2004) mukaan lapsen pitää harjoitella sosiaalisia taitojaan tarpeeksi usein, jotta ne tulevat osaksi lapsen normaalia käyttäytymistä (Furman 2004).

Haastateltavat kertoivat, että lasten kanssa käydään pienryhmissä päivittäin keskustelua kiusaamisesta ja kaveritaidoista. Sekä haastateltavien että Hamaruksen (2008) mukaan kiusaamisen ehkäisy ei tapahdu kerran vuodessa järjestettävällä teemaviikolla, vaan pikkuhiljaa jatkuvan ja toistuvan työn seurauksena (Hamarus 2008). Lapsille on haastateltavien kertoman mukaan tärkeää opettaa myös anteeksi pyytämistä sekä sen merkitystä, ja heidän käyttäytymistään tulee ohjata päivittäin.

Tilanteiden ennaltaehkäisy ja puuttumisen keinot

Työntekijät kertoivat haastattelussa, että mahdolliseen kiusaamiseen, väkivaltaan tai häirintään puututaan päiväkodissa välittömästi. Työntekijät havainnoivat lasten toimintaa jatkuvasti ja pyrkivät ennakoimaan sellaisia käyttäytymisen tapoja, joiden nähdään olevan yhteydessä kiusaamistilanteiden syntyyn. Päiväkodissa opetellaan sosiaalisia taitoja sekä yhteiseloä, ja lasten kanssa keskustellaan esimerkiksi siitä, miten toisille puhutaan kunnioittavasti. Aiheesta keskustelun lisäksi lapset oppivat paljon siitä, miten aikuiset puhuvat sekä lapsille että toisilleen. Työntekijät kertoivat puhuvansa lapsille kunnioittavasti, jotta he puhuisivat samalla tavalla myös toisilleen. He kertoivat toimivansa lapsille esimerkkinä myös käyttäytymisen suhteen. Mikäli aikuinen tönäisee vahingossa toista, hän pyytää välittömästi anteeksi, ja sanoittaa samalla toimintaansa lapsille. Haastateltava kertoi sen olevan hienoa, kun lapset kertovat kotona vanhemmilleen päiväkodissa oppimistaan asioista. Lasten kertomuksista huomaa, kuinka opittu asia on jäänyt heidän mieleensä

Haastateltavat kertoivat käyttävänsä erilaisia menetelmiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Päiväkodilla tehdään erilaisia tehtäviä ja harjoitteita sekä käsitellään aihetta draaman ja leikin keinoin. Lapsille opetetaan turvataitoja, ja heitä on ohjeistettu kertomaan aikuiselle heti, jos he havaitsevat kiusaamista. Mahdolliseen syrjintään työntekijät kertoivat puuttuvansa välittömästi, ja he kertoivat puhuvansa siitä myös lasten vanhempien kanssa. Lapsi oppii parhaiten, jos kotona käsitellään samoja asioita kuin päiväkodissa.

Työntekijöillä on yhteiset säännöt siitä, kuinka tiettyjä tilanteita käsitellään. Kun työntekijä näkee esimerkiksi kiusaamistilanteen, hänen velvollisuutensa on käsitellä tilanne loppuun saakka. Vakavammat tilanteet, kuten väkivaltatilanteet, py-

ritään katkaisemaan jo kauempaa napakalla äänenkäytöllä. Yleensä lapselle riittää tilanteessa sanallinen ohjaus, mutta joskus voi olla syytä viedä lapsi hetkeksi pois tilanteesta. Tilanteista keskustellaan lasten kanssa, ja niistä kerrotaan tarvittaessa vanhemmille. Haastateltavien mukaan myös lapselle täytyy tulla tunne siitä, että tilanne on käsitelty loppuun.

8 Pohdinta

Kiusaaminen varhaiskasvatuksessa on ollut Suomessa lailla kiellettyä vuodesta 2018, mutta lain toteutumisesta ei ole tietoa. Varhaiskasvatuslakiin tehty lisäys velvoittaa kuntia kiinnittämään erityistä huomiota kiusaamisen ehkäisemiseen. Ylen (2020) teettämän kyselyn mukaan 75 % kyselyyn vastanneista kertoo, että heidän lapsensa on joutunut kiusatuksi varhaiskasvatuksessa lakimuutoksen jälkeen. Vastaajista enemmistö kokee, etteivät varhaiskasvattajat puutu kiusaamiseen riittävästi tai että he vähättelevät kiusaamista. Kyselyyn vastanneiden vanhempien kokemuksen mukaan kiusaaminen on yleisimmin fyysistä. Toiseksi eniten mainintoja sai ryhmän ulkopuolelle jättäminen. (Karppinen, 2020.)

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli luoda turvallisuuskasvatussuunnitelma lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä. Aihe on meille opinnäytetyön tekijöille tärkeä, ja sen lisäksi se on ajankohtainen kaikissa suomalaisissa päiväkodeissa. Opinnäytetyö oli kehittämistehtävä, jonka tarkoituksena oli löytää keinoja varhaiskasvatuksessa tapahtuvan kiusaamisen ehkäisemiseen. Teoriaosuuteen kokosimme tietoa opinnäytetyön keskeisimmistä käsitteistä, joita olivat kiusaaminen, väkivalta, häirintä sekä syrjäytyminen. Tutkimusosiossa totesimme kouvolaalaisessa päiväkodissa kahden työntekijän haastattelut saadaksemme tietoa opinnäytetyömme keskeisistä teemoista sekä päiväkodin toimintatavoista niihin liittyen.

8.1 Tulokset

Teoriatiedon ja haastattelujen välillä oli havaittavissa useita yhdistäviä tekijöitä. Päiväkodin työntekijöillä oli heidän kertomansa mukaan runsaasti keinoja kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän ehkäisyyn sekä näihin puuttumiseen. Työntekijöiden mainitsemat keinot olivat hyvin yhteydessä tutkimuksissa tehokkaiksi todet-

tuihin keinoihin. Kiusaamis- ja väkivaltatilanteisiin on työntekijöiden mukaan puuttava välittömästi, ja tilanteet tulee aina viedä loppuun saakka. Heidän mukaansa kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ on helpompaa, kun lapsiryhmä on työntekijöille tuttu. Sekä aikaisempien tutkimusten että työntekijöiden kokemusten mukaan kaveritaitoja täytyy harjoitella osana päivittäistä arkea. Ammattilaisten tehtävänä on luoda lisää tietoutta kiusaamisesta ilmiönä vanhemmille (Haapsalo 2018c). Työntekijöiden kertoman mukaan vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastaista työtä.

Kiusaamisen taustalla on aina jokin syy. Lapsella voi olla puutteellisia vuorovaihdus- ja itsesäätelytaitoja, tai hän kokee jostain syystä eriarvoisuutta. Lapsi voi kokea ryhmäpainetta ja pelko kiusatuksi joutumisesta ajaa itse kiusaamaan muita. Lapsi voi myös purkaa omaa pahaa oloaan kiusaamiseen. Kukaan ei synny kiusaajaksi, vaan tapa on aina opittu. Kiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa, eikä kiusaamisen syy ole välttämättä itse lapsessa. Hänen on hyvä oppia puolustamaan itseään esimerkiksi sanomalla ”älä kiusaa!”. Lapselle tulee kertoa, ettei kiusaaminen ole hänen vikansa. (Haapsalo 2018c.)

Riskitekijöitä lapsen syrjäytymiselle voidaan vähentää jo varhaisessa vaiheessa. Aikuisen tulee huolehtia työssään pienryhmien toimivuudesta ja siitä, ettei kukaan jää ryhmän ulkopuolelle. Lapsi pyrkii muodostamaan itselleen turvallisia ja läheisiä ihmissuhteita. Lapsi on vaarassa syrjäytyä, mikäli luottamus ihmisiin heikkenee hänen kohdatessaan kiusaamista, väkivaltaa tai häirintää. Lisäksi lapsen kokemus siitä, ettei hän pärjää toisia lapsia vastaan voi heikentää lapsen minäkuvaa, mikä lisää lapsen riskiä myöhemmälle syrjäytymiselle. Turvallinen kasvuympäristö takaa lapselle paremmat edellytykset hänen kehitykselleen.

Pienten lasten keskinäisessä kiusaamisessa tulee ottaa huomioon monia eri tekijöitä kuten lapsen persoonalliset piirteet, taustatekijät sekä vertaissuhteet. Lisäksi kiusaamisen ilmenemiseen vaikuttavat päiväkodin sisäiset toimintatavat sekä työntekijöiden keinot ja osaaminen puuttua mahdollisiin riskitekijöihin. Työntekijöillä tulee olla herkkyyttä tunnistaa päiväkodissa esiintyviä kiusaamis-, väkivalta- ja häirintätilanteita. Tärkeää on myös, että työyhteisö ja sen työntekijät uskovat omaan ammattitaitoonsa sekä mahdollisuuksiinsa puuttua ja ehkäistä tilan-

teita. Turvallisuuskasvatussuunnitelman avulla päiväkotit voi toteuttaa työtä suunnitelmallisesti ja johdonmukaisesti. Jokaisen yksikön tulee soveltaa suunnitelmaa päiväkodin tarpeiden mukaisesti, jolloin työhön on helpompi sitoutua. Suunnitelmaa tulee päivittää säännöllisesti, jotta kiusaamisen, väkivallan ja häirinnän vastainen työ olisi jatkuvaa. Kun aikuisten välinen yhteistyö sujuu, voivat lapsetkin paremmin.

8.2 Jatkotutkimusaiheita

Pienten lasten keskuudessa tapahtuvaa kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää on havahduttu tutkimaan laajemmin vasta viime vuosina. Meidän opinnäytetyömme kokosi tietoa aiheesta olemassa olevaa teoretietoa sekä päiväkodin työntekijöiden kokemuksia yhdistellen. Jatkotutkimusta aiheelle voisi olla lasten näkökulman ja kokemusten yhdistäminen teoretietoon.

Aiemmat tutkimukset keskittyvät meidän opinnäytetyömme tavoin pääasiassa kiusaamiseen, koska siitä löytyy eniten teoretietoa. Varhaiskasvatuslaki (540/2018) velvoittaa aikuisia suojaamaan lasta kiusaamisen lisäksi myös väkivallalta ja häirinnältä. Toisena jatkotutkimusaiheena voisi siis olla tutkimus, jossa painottuisi kiusaamisen lisäksi lasten keskuudessa esiintyvä väkivalta ja häirintä.

Lähteet

Ahonen, T-M. 2018. Väkivaltaa ei pidä sietää päiväkodissakaan. Työ Terveys Turvallisuus –lehti 1/2018. <https://tttlehti.fi/vakivaltaa-ei-pida-sietaa-paivakodis-sakaan/>. Luettu 17.12.2020.

Alatalo, A-M. 2015. Millaista tukea päiväkotitoiminta voi tarjota vanhemmuuteen, vanhempien arvioita ja odotuksia. Pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustiede.

Ali-Hokka, A. 2020. Puremista, potkimista, lyömistä - lasten käyttämä väkivalta ja kielenkäyttö on muuttunut yhä rajummaksi päiväkodeissa. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-11170619>. Luettu 17.12.2020.

Alsaker, F. & Nägele, C. 2008. Bullying in kindergarten and prevention. https://www.researchgate.net/publication/313190672_Bullying_in_kindergarten_and_prevention. Luettu 13.12.2020.

Ensi- ja turvakotien liitto. Tukea ammattilaiselle. Perhe- ja lähisuhdeväkivalta. Tunnista väkivalta. 2020. <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/perhe-ja-lahisuhdevakivalta/tunnista-vakivalta/>. Luettu 11.1.2021.

Furman, B. 2004. Muksuoppi. Ratkaisun avaimet lasten ongelmiin. Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Haapsalo, T., Kirkkopelto K. & Repo, L. 2016. Mun ja sun juttu. Lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä. Helsinki: Kirjapaja.

Haapsalo, T. 2018a. Nuori kirkko. PIKI: Mitä on kiusaaminen? <http://www.pikitoimintamalli.fi/koulutusmateriaalit/>. Luettu 10.12.2020.

Haapsalo, T. 2018b. Nuori kirkko. PIKI: Kuka kiusaa ja miksi? <http://www.pikitoimintamalli.fi/koulutusmateriaalit/>. Luettu 10.12.2020.

Haapsalo, T. 2018c. Nuori kirkko. PIKI ja yhteistyö vanhempien kanssa. <http://www.pikitoimintamalli.fi/koulutusmateriaalit/>. Luettu 10.12.2020.

Hamarus, P. & Kaikkonen, P. 2013. Kiusaamisen määritelmät ja määrittely. Teoksessa Asunmaa, T. & Vainionpää, J. (Toim.) Samalta viivalta 7. Valtakunnallisen kasvatustieteiden valintayhteistyöverkoston (VAKAVA) kirjallisen kokeen aineisto 2013. Jyväskylä: PS-kustannus. 151, 152, 149, 162–163, 164.

Hamarus, P. 2012. Haukku haavan tekee. Puututaan yhdessä kiusaamiseen. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hamarus, P. 2008. Koulukiusaaminen. Huomaa, puutu, ehkäise. Helsinki: Kirjapaja.

Ikäheimo, I. 2016. "Mää kerron vielä siitä ärsyttämistä" - Varhaiskasvatustieteiden lasten käsityksiä kiusaamisesta ja siihen puuttumisesta. Pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto. Kasvatustiede.

- Jarasto, P. & Sinervo, N. 2000. Alle kouluikäisen lapsen maailma. Jyväskylä: Gummerus.
- Karppinen, K. 2020. Lyömistä, haukkumista ja syrjimistä – kiusaaminen päiväkodissa on lailla kiellettyä, mutta monen vanhemman mielestä se ei auta. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-11240630>. Luettu 14.11.2020.
- Keltikangas-Järvinen, L. 2012. Pienen lapsen sosiaalisuus. Helsinki: WSOY.
- Kemppinen, P. 2000. Lasten ja nuorten tunne-elämän häiriöt. Vantaa: Kannustusvalmennus P. & K. Oy.
- Kirves, L & Sajaniemi, N. 2012. Bullying in early education settings. https://www.researchgate.net/publication/254229339_Bullying_in_early_educational_settings. Luettu 13.12.2020.
- Kirves, L & Stoor-Grenner, M. 2010. Kiusaavatko pienetkin lapset?. Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folkhälsan .förbund. <http://www.slal.fi/doc/Kiusaavatko20pienetkin20lapset1.pdf>. Luettu 7.11.2019.
- Korhonen, R., Rönkkö, M-L. & Aerila, J-A. 2010. Pienet oppimassa. Kasvatuksellisia näkökulmia varhaiskasvatukseen ja esiopetukseen. Rauma: Turun yliopiston opettajankoulutuslaitos, Rauman yksikkö.
- Kouvolan varhaiskasvatus. 2019. Kouvolan varhaiskasvatussuunnitelma. https://www.kouvola.fi/wp-content/uploads/2019/06/Kouvolan_varhaiskasvatussuunnitelma_010819_alkaen.pdf. Luettu 3.12.2020.
- Laaksonen, V. 2014. Lasten vertaissuhdetaidot ja kiusaaminen esikoulun vertaisryhmissä. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta.
- Laine, K. & Neitola, M. (Toim.) 2002. Lasten syrjäytyminen päiväkodin vertaisryhmästä. Turku: Painosalama Oy.
- Lastensuojelulaki 417/2007. <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>. Luettu 3.12.2020.
- MLL. Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017a. Kiusaamisen ehkäiseminen päiväkodissa. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/> Luettu 14.11.2020.
- MLL. Mannerheimin lastensuojeluliitto. 2017b. Kiusaamisen ehkäisyn suunnitelma varhaiskasvatuksessa. <https://www.mll.fi/ammattilaisille/varhaiskasvattajille/kiusaaminen-paivakodissa/kiusaamisen-ehkaisyn-suunnitelma-varhaiskasvatuksessa/> Luettu 14.11.2020.
- MLL. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. 2019 Vanhempainnetti. Tietoa lapsiperheen elämästä. Päiväkoti-ikäisen lapsen kaverisuhteet. Kasvatuskumppanuus päiväkodin kanssa. <https://www.mll.fi/vanhemmille/tietoa-lapsiperheen-elamasta/paivakoti-ikaisen-lapsen-kaverisuhteet/kasvatuskumppanuus-paivakodin-kanssa/>. Luettu 27.11.2020

Mustajärvi, S. 2012. Yksin ryhmässä - vetäytyvät lapset ja syrjäytyminen päiväkodissa. Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustiede.

Opetushallitus 2020a. Koulutus ja tutkinnot. Varhaiskasvatus. Mitä on varhaiskasvatus? <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/mita-varhaiskasvatus>. Luettu 27.11.2020.

Opetushallitus 2020b. Koulutus ja tutkinnot. Esiopetus. Esiopetuksen opetussuunnitelmien perusteet. <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/esiopetuksen-opetussuunnitelmien-perusteet>. Luettu 7.12.2020.

Opetushallitus. 2018. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018. Määräykset ja ohjeet 2018:3a. Helsinki: PunaMusta Oy.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020a. Vastuualueet. Varhaiskasvatus. <https://minedu.fi/varhaiskasvatus>. Luettu 30.11.2020.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020b. Vastuualueet. Varhaiskasvatus. Lainsäädäntö. Varhaiskasvatusta koskeva lainsäädäntö. <https://minedu.fi/varhaiskasvatustilait>. Luettu 3.12.2020.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2020c. Hankkeet ja säädösvalmistelu. Päätyneitä hankkeita. Varhaiskasvatustilain uudistus. Uusi varhaiskasvatustilain. <https://minedu.fi/uusivarhaiskasvatustilain>. Luettu 3.12.2020.

Perusopetustilain 628/1998. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1998/19980628>. Luettu 3.12.2020.

Repo, L. 2015. Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy. Jyväskylä: PS-kustannus.

Roos, P., Nätyntki, H., Javanainen, H., Koivisto, P., Anttinen, M., Varttinen, P. & Rintakorpi, K. 2016. Mitä kuuluu. Lapsen kertomukset ja osallisuus päiväkotiarjessa. Vaasa: Waasa Graphics Oy.

Salmivalli, C. 2010. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Salmivalli, C. 2005. Kaverien kanssa. Vertaissuhteet ja sosiaalinen kehitys. Jyväskylä: PS-kustannus.

THL. Terveysten ja hyvinvoinnin tilain. 2020. Lapset, nuoret ja perheet. Työn tueksi. Väkitilain ehkäisy. Seksuaaliväkitalta. https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/vakitalain-ehkaisy/seksuaalivakitalta. Luettu 11.1.2021.

Thynell, T. 2018. Vakavaa väkitilain itähelsingiläisessä päiväkodissa: Kaupunki ratkaisi ongelman palkkaamalla lisää hoitajia. Yle Uutiset. <https://yle.fi/uutiset/3-10162093>. Luettu 17.12.2020.

Toikko, T. & Rantanen, T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Näkökulmia kehittämistilainprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. Tampere: Tampere University Press. Luettu 23.12.2020.

TTL. Työterveyslaitos. 2015. Fagerström, V., Länsikallio, R. & Sipponen, J. Stop väkivallalle kouluissa ja päiväkodeissa. Väkivaltatilanteiden ilmoitus- ja käsittelylomakkeiden kehittäminen. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131467/stop-vakivallalle.pdf?sequence=1>. Luettu 7.12.2020.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarviointin_ohje_2019.pdf?_ga=2.203507285.472506742.1608738324-1786057765.1608738324. Luettu 23.12.2020.

Unicef. Lapsen oikeuksien sopimus. Lapsen oikeuksien sopimus – koko teksti. <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>. Luettu 8.12.2020.

Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>. Luettu 3.12.2020.

Sonja Lyyra & Petra Parvinen

Suunnitelma lapsen suojaamiseksi kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä

Kiusaamisen ehkäisy ja siihen puuttuminen

- Kiusaamisen määrittely yksikössä
 - Työn suunnitelmallisuus ja johdonmukaisuus
 → Aikuiset tiiminä ja työyhteisönä
- Kiusaamisen vastainen työ osaksi yksikön arkea
- Lapsiryhmän havainnointi ja tuntemus
 - Lapsiryhmän sosiogrammi
- Kiusaamisen vastainen yhteistyö vanhempien kanssa
 - Draaman ja leikin keinot
 - Tunnetaitojen harjoittelu
- Aikuiset esimerkkinä lapsille

Huomaa myös kiusaaja!
Kiusaamisen taustalla on aina jokin syy.

Väkivallan & häirinnän ehkäisy ja niihin puuttuminen

- Väkivallan ja häirinnän määrittely yksikössä
- Lasten keskinäinen väkivalta ja häirintä
 - Ulkopuolelta tuleva uhka
 - Työn suunnitelmallisuus ja johdonmukaisuus
- Väkivallan ja häirinnän vastainen työ osaksi arkea
- Tarvittaessa yhteistyö viranomaisten kanssa
 - Riittävät resurssit
- Äänenkäyttö ja sanallinen ohjaus tilanteissa
 - Tarvittaessa lapsi pois tilanteesta

Huomioi lapsen hyvinvoinnin perusasiat!
Lapsen tulee saada riittävästi unta, monipuolista ruokaa sekä liikuntaa ja ulkoilua.

**Yksikön oma suunnitelma lapsen suojaamiseksi
kiusaamiselta, väkivallalta ja häirinnältä**

Yksikön sisäinen suunnitelma:

Yhteistyösuunnitelma vanhempien kanssa:

Muuta huomioitavaa:

**Soveltakaa suunnitelmaa oman yksikkönne
tarpeiden mukaisesti
→ Päivittäkää suunnitelmaa säännöllisin
väliajoin /
tarpeen mukaan**

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on kehittyä tukemaan lapsen kehitystä

“Kuvittele, että olet villin pojan äiti. Päiväkodin opettaja tulee luoksesi ja sanoo, että pojallasi on aggressio-ongelmia ja että hän käyttäytyy väkivaltaisesti muita lapsia kohtaan. Miten reagoit? Jos olet epätavallinen äiti, saatat kiittää opettajaa tiedosta ja ryhtyä saman tien rakentavassa hengessä miettimään hänen kanssaan sopivia ratkaisuja ongelmaan.

Mutta jos olet tavallinen äiti, koet viestin todennäköisesti arvosteluksi lastasi ja samalla itseäsi kohtaan ja reagoit sen mukaisesti. Koet tarvetta puolustautua ja sanot esimerkiksi “Ei hän kyllä kotona ole lainkaan aggressiivinen”, “Se johtuu siitä, että häntä kiusataan” tai “Minä en ole lainkaan aggressiivinen, joten hänen on täytynyt periä se ominaisuus isältään.”

Mutta entä jos opettaja tulee luoksesi sanomaan saman asian toisin? Hän ei puhu mitään lapsesi ongelmasta vaan lähestyy sinua puhumalla vain ja ainoastaan siitä, mitä lapsesi hänen mielestään pitäisi oppia. “Olemme täällä päiväkodissa miettineet, mitä Tomin olisi hyvä oppia ennen kuin hän aloittaa koulunsa ensi vuonna, jotta hän sitten pärjää luokassa muiden lasten kanssa. Olemme tulleet siihen tulokseen, että hänen olisi hyvä oppia paremmin hillitsemään itsensä. Mitä mieltä sinä olet Tomin äitinä tästä ehdotuksesta?” Miltä tuo kuulostaisi korvissasi? Voisitko kenties vastata jopa jotakin sellaista kuin “olen vähän itsekin ajatellut samaa” tai jopa “sitä itsehillintää minä itsekin tarvitsisin joskus vähän lisää”?

Puhuminen taidoista ongelmien sijasta – niin lasten kuin heidän vanhempiensa kanssa – on rakentavampi ja yhteistyötä luova tapa lähestyä ihmisten ongelmia.”

-Ben Furman 2004

